

ભીખાજનો ભેદ

—આનન્દ રાવ લીંગાયત

એક નદી પર નાનો પુલ બંધાઈ રહ્યો હતો. અમારી ટેક્સી એ સ્થળે આવી. અમારો ડ્રાઈવર થાક્યો હતો. એને આરામ મળે અને પુલનું બાંધકામ પણ જોવા મળે એ દૃષ્ટિએ અમે ત્યાં એક ઝાડ નીચે, થોડે દુર અમારી ટેક્સી ઉભી રાખી. છાંયામાં પાથરણું પાથર્યું. ભાથાના ડબ્બા ખોલ્યા. પાણીની બાટલીઓ ખોલી અને આરામથી ખાવાનું શરુ કર્યું.

થોડે દુર મજુરો પુલનું કામ કરી રહ્યા હતા. મુકાદમ આંટા મારી રહ્યો હતો. કોન્ટ્રાક્ટરસાહેબ પણ એમની ગાડી બીજા ઝાડ નીચે પાર્ક કરી અન્દર બેઠા હતા. કંઈક ઠંડું પીણું પીતાં પીતાં કામની પ્રગતી નીહાળી રહ્યા હતા.

બપોરે વીરામનો ટાઈમ થયો એટલે થોડી વાર માટે કામ બંધ થયું અને મજુરો ખાવાપીવામાં લાગી ગયા. કોન્ટ્રાક્ટરસાહેબ પણ હવે એમની ગાડીમાં ત્યાંથી રવાના થઈ ગયા.

અમારી ટેક્સીમાં અમે ચાર જણ હતા. એમાંના એક મારા મીત્ર અમેરીકાથી આવ્યા હતા. એન્જનીયર હતા. બહુ વર્ષે એ દેશમાં આવેલા. એમને ગામડાઓમાં ફરવું હતું. ગ્રામ્ય વીસ્તારના જીવનનો અનુભવ નજરે જોવો હતો. એટલે અમે ટેક્સી લઈને બધે ફરતા હતા. છેલ્લાં 45 વર્ષથી આ મારા મીત્ર અમેરીકામાં સ્થાયી થયેલા છે. કમાયા પણ બહુ છે. ‘મલ્ટીમીલીયોનેર’ ગણાય છે. એટલે કે અઢળક પૈસો એમની પાસે છે. એમનાં બાળકો અને પૌત્ર-પૌત્રીઓ તો અમેરીકામાં જ જનમ્યાં છે. એટલે એ છોકરાંઓને તો ઈન્ડિયા વીશે ઝાઝી માહીતી નથી. ક્યાંથી હોય ? મનુષ્ય આદી કાળથી સ્થળાન્તર કરતો રહ્યો છે. અનુકુળ આવે ત્યાં પોતાનું નવું ઘર વસાવે છે. રોજી-રોટી અને સાથે સુખસમૃદ્ધી મળવા માંડે એટલે એ નવા સ્થળને ‘વતન’ બનાવી દેતો હોય છે. જોતજોતાંમાં એ નવી ધરતી ઉપર એકબે પેઢી થઈ જાય છે અને બાપદાદાનો મુળ જુનો મુલક વીસારે પડી જાય છે. અમેરીકા એક એવી ભુમી છે, જેણે દુનીયાના તમામ દેશોના લોકોને આવકાર્યા છે. કોઈ પણ પ્રકારની રુકાવટ વગર એમને આબાદ થવાની તક આપી છે. એમની તમામ શક્તિઓને વીકસવા દેવાની તક આપી છે.

થોડું ખાઈ લીધા પછી મજુરોને મળવા અમે એમના તરફ ચાલવા માંડ્યા. અમેરીકાથી આવેલા મીત્ર લેખક પણ છે. અમેરીકન મજુરની તન્દુરસ્તી અને આ મજુરોની શારીરીક હાલત વીશે એમણે મને થોડો ખ્યાલ આપ્યો.

મીત્રે કહ્યું, ‘ચાલો, આપણે જરા પગ છુટા કરીએ... પેલા મજુરો સાથે થોડીક વાતો કરીએ.’

‘ચાલો...’ હું એમની સાથે જોડાયો. ઝાંખરાં કાંટાથી સાચવતા સાચવતા અમે એક ઝાડ નીચે આવ્યા. ચાર-પાંચ મજુરો ત્યાં રોટલા ખાઈ રહ્યા હતા.

‘કેમ છો બધા ?’ મારા મીત્રે એ બધાંને પુછ્યું.

‘બસ... સાહેબ, આ રોટલા ખાઈએ છીએ.’ જવાબ મળ્યો.

એમાંના એક બોકલણા મજુરે પુછ્યું...

‘સાહેબ, તમે અમારા કંટ્રાટી સાહેબના સમ્બન્ધી છો ?’

‘ના ભૈ ના. તમારા કંટ્રાટીને અને અમારે કાંઈ લેવા દેવા નથી. અમે તો ફરવા નીકળ્યા છીએ. થાક્યા છીએ એટલે થોડીવાર ટેક્સી અહીં ઉભી રાખી છે... આ તમારું બાંધકામ કેમ ચાલે છે ?’ મારા મીત્રે પુછ્યું.

‘કામ તો ચાલ્યા કરે સાહેબ...’ પેલા મજુરે જવાબ આપ્યો. બીજા મજુરો પણ એની ‘હા’માં ‘હા’ પરોવવા લાગ્યા. ‘મજુરી છે સાહેબ... નરી મજુરી, બીજું શું ? તાપતડકે કાળી મજુરી કરીએ ત્યારે રોટલો પેટમાં નાંખવા મળે. અમારી તે કાંઈ જીન્દગી છે સાહેબ ! આ ધુળઢેફાં જોડે જ અમારી જીન્દગી રગદોળાઈ જવાની. અને આ કંટ્રાટી માલામાલ થઈ જવાનો. એક તો મજુરી ઓછી આપે અને ચોમાસુ આવે છે એટલે અમારી પાસે કામ ઝડપથી કરાવવા માંગે છે. એના પુલ માટે અમે શું અમારી જાત તોડી નાખીએ ? અમે તો જેટલું થાય એટલું કરીએ.’ ત્યાં બેઠેલા બીજા મજુરોએ પણ હસીને આ વાતનું સમર્થન કર્યું. ત્યાંથી અમે આગળ વધ્યા.

બીજા એક ઝાડ નીચે પણ થોડા મજુરો રોટલા ખાતા બેઠા હતા. એમાં એક ત્રીસેક વર્ષનો યુવાન હતો. બાજુમાં એની પત્ની બેઠેલી લાગી. એમનાં બે નાનાં છોકરાં રમતાં હતાં. એક પ્રૌઢ સ્ત્રી પણ હતી. એ આ યુવાનની મા હોય એવું લાગતું હતું. આખું કુટુંબ મજુરીએ આવેલું હતું.

‘કેમ છે ભાઈ... તારું નામ શું ?’ મારા મીત્રે પુછ્યું.

‘સાહેબ, મારું નામ ભીખાજી છે...’ એણે હાથમાની જાડી રોટલી નીચે મુકી અને અમને પ્રણામ કર્યાં.

‘શું ભીખાજી, આ પુલનું કામકાજ કેમ ચાલે છે ?’

‘આમ તો બધું બરાબર ચાલે છે, સાહેબ. અમારા કંટ્રાટી સાહેબને ચોમાસા પહેલાં પુલ પુરો કરવો છે. નહીંતર પાછું કામ અટકે અને એમને નુકસાન થાય. એટલે વરસાદ પહેલાં કામ પુરું થઈ જાય તો સારું એમ કહે છે. નદીમાં પાણીનાં પુર આવે પછી કશું થાય નહીં.’

‘મજુરીના પૈસા તો બરાબર મળે છે ને ?’ મીત્રે પુછ્યું.

‘સાહેબ, એ તો બધાંને મળે એ અમને મળે. મજુરીના જે ભાવ ચાલતા હોય એ મળે. આ તો મોટો ઉપકાર છે સાહેબ, કે આ કપરા કાળમાં પ્રામાણીકતાથી પેટ ભરવા માટે આ મજુરી મળી રહે છે !’

‘ભીખાજી, આ મજુરીનું કામ તને ગમે છે ?’

‘સાહેબ, ગમે કે ના ગમે... હું ભણ્યો નથી. એટલે જે મળે તે કરવું તો પડે જ ને ?’ મજુરી તો કરવાની જ છે ! તો પછી આનન્દથી કેમ ના કરવી ? મજુરી આનન્દથી કરીએ તો પછી એ વૈતરું ના લાગે... વૈતરું ના લાગે એટલે એનાથી થાક પણ ઓછો લાગે. માટે સાહેબ, હું તો આનન્દથી મજુરી કરું છું. રોઢણાં રડીને ફરીયાદ કર્યા કરવાથી શો ફાયદો ? મારા બાપા પણ આ જ રીતની મજુરી કરતા હતા. હું પણ એ જ કરું છું... અને કદાચ મારાં આ છોકરાં પણ એ જ કરશે. ગરીબીનું ચક્કર છે, સાહેબ. અને સાહેબ, એક વાત કહું ?’ ભીખાજીએ કોળીયો ચાવીને ગળે ઉતાર્યો.

‘બોલ...’

‘આ પુલ પુરો થશે ત્યારે એના ઉપરથી રોજ હજારો લોકો, ગાડાં, ઢોરાં, રીક્ષાઓ અને બીજાં કેટલાંય વાહનો પસાર થશે. ... એક ગામથી બીજા ગામ જવાનું અન્તર ઘટીને કેટલું ઓછું થઈ ગયું હશે ! લોકો કેટલાં ખુશ થશે ! અને સાહેબ, ભવિષ્યમાં હું ઘરડો થઈને આ પુલ ઉપરથી પસાર થઈશ ત્યારે મનમાં ને મનમાં કેવો રાજી થઈશ કે આ પુલના મોટામોટા થાંભલામાં સીમેન્ટ રેડનારો હું પણ એક મજૂર હતો ! લોકો ભલે મને યાદ ના કરે; પણ મને તો આખી જીન્દગી યાદ રહેશે જ ને !’

મારા મીત્ર ખુબ ખુશ થઈને ભીખાજીના આ શબ્દો સાંભળી રહ્યા. ક્યાંય સુધી એ ભીખાજીના મોં તરફ તાકી રહ્યા. ભીખાજીની બૈરી અને એની મા મારા મીત્ર તરફ જોઈ રહ્યાં. ભીખાજીની વાત ઉપર મારા મીત્ર આટલા બધા ખુશ કેમ થઈ ગયા છે તે આ સ્ત્રીઓને સમજાતું નહોતું.

મારા મીત્ર તરત બોલ્યા.

‘ભીખાજી, આ તારાં છોકરા છે ?’

‘હા સાહેબ...’

‘નીશાળે જાય છે ?’

‘કોઈક વાર જાય... કોઈક વાર ના જાય. ગામથી દુર મજૂરી કરવા આવ્યા હોઈએ તો પછી નીશાળ કેવી રીતે મોકલાય ?’

મારા મીત્રને એકાએક કોણ જાણે શું સુઝ્યું ! એમણે ભીખાજીને ઉભા થવા કહ્યું. એના ખભે હાથ મુકી ધીમે ધીમે આગળ ચાલવા માંડ્યા.

એ બન્ને જણા સહેજ દુર નીકળી ગયા હતા, એટલે એમનો વાર્તાલાપ તો મને સંભળાતો નહોતો. પણ હું એમને જોઈ શકતો હતો. મારા મીત્રે ખીસ્સામાંથી કાગળ પેન કાઢી કાંઈક લખવા માંડ્યું. ભીખાજીને મેં વાંકો વળીને મારા મીત્રના પગ પકડતો જોયો. મારા મીત્રે એના ખભા પકડી એને ઉભો કર્યા કરતા હતા. પોતાને પગે લાગવાની એ ના પાડ્યા કરતા હોય એવું લાગતું હતું. ભીખાજી વારંવાર આંખો લુછવા કરતો હતો.

પછી એ બન્ને પાછા આવ્યા. ભીખાજી એની જગ્યાએ ચાલ્યો ગયો અને અધુરી રહેલી રોટલી ખાવા પ્રયત્ન કર્યો. પણ આનન્દની ઉત્તેજનાને લીધે ખાઈ શકતો નહોતો. એણે એનાં બન્ને છોકરાંને ખોળામાં ખેંચ્યા અને જોરથી આલીંગન દીધું. એની પત્ની અને એની મા આ બધું એકાએક શું બની ગયું એ સમજવા બાઘાની જેમ ભીખાજી તરફ જોયા કરતાં હતાં.

મારા મીત્ર મારા તરફ ફર્યા.

‘ચાલો, આપણે હવે અહીંથી આપણા રસ્તે આગળ જઈશું ?’

‘હા... જરુર... ચાલો.’ ભીખાજી અને એના આખા કુટુંબને ‘આવજો’ કહી અમે ટેકસી પાસે પહોંચ્યા. ભીખાજી અને મારા મીત્ર વચ્ચે શું બની ગયું એ રહસ્ય મને કોરી ખાતું હતું. મારાથી સહેવાતું નહોતું. છેવટે મેં પુછી નાખ્યું :

‘આ... આ... ભીખાજી આટલો બધો ભાવવીભોર કેમ થઈ ગયો હતો ? તમારા બે વચ્ચે શું બની ગયું ?’

‘કાંઈ વીશેષ નહીં. મેં ભીખાજીને થોડી આર્થિક મદદ કરવાનું વચન આપ્યું. એટલે આભારની લાગણીથી એ ગળગળો થઈ ગયો. બીજું કાંઈ નહીં.’ બહુ શાંતપણે મીત્રે જવાબ આપ્યો.

‘તમે કઈ રીતની મદદ કરવાના છો ?’

‘બધું સમજાવું. અંગ્રેજીમાં શબ્દો છે : **Make a difference in someone's life** – શક્ય હોય ત્યારે કોઈક જરૂરીયાતમન્દના જીવનને સ્પર્શ કરીને એને ઉપર લાવો. મારી આવડત અને મારી મહેનત તથા અમેરીકાએ આપેલી તકને લીધે, મારી પાસે પૈસા છે; એટલે મેં ભીખાજીનાં છોકરાંનો ભણવાનો બધો ખર્ચ પુરો પાડવાનું એને કહ્યું. મારા થોડાક ટેકાથી ભીખાજી અને એનાં છોકરાંનું જીવન થોડું બદલાઈ જાય તો કેવું સારું ! શ્રીમંતોનું તો આ કામ છે. ફરજ છે. પૈસા એ બીયારણ છે. જ્યાં જરૂરત દેખાય ત્યાં એમણે ઉદારતાથી એની વાવણી કરવી જોઈએ. એનું વળતર દશ્ય અથવા અદશ્ય રીતે મળ્યા જ કરે છે. It's an investment in Humanity. આ Philanthropic કામ છે. અમેરીકન શ્રીમંતો પાસેથી મને આ અંગે ઘણું શીખવાનું મળ્યું છે.’

‘પણ તમે આમ એકાએક ભીખાજીને જ મદદ કરવા કેમ તૈયાર થઈ ગયા ? આપણે તો ઘણા મજૂરોને મળ્યા !’

‘જુઓ, આ જગતમાં બધું જ છે. ગુણ છે. અવગુણ છે. સૌન્દર્ય છે. કદરુપતા છે. દયા છે. કુરતા છે. ઉત્સાહ છે. રોદણાં છે. ફુલ છે. કાંટા પણ છે. આ બધામાંથી આપણે જે પસન્દ કરીને લઈએ તે આપણને મળે. એક હીન્દી કવી(બાપુરાવ)ના શબ્દો છે :

ભરી હૈ દુનીયા કાંટોંસે પ્યારે,
और ભरे हॆ ફुल के क्यारे;
युन युन कांटेँ जला डाल कर,
फुल से जोली भर लेना.....

આ દુનીયા કાંટાથી ભરેલી છે સાથેસાથે એમાં ફુલોના ક્યારા પણ છે.

કાંટાને વીણીવીણીને બાળી નાખજો અને તમારી ઝોળી ફુલોથી ભરી લેજો....

‘કેટલા સચોટ અને વ્યવહારુ શબ્દો છે !

‘ભીખાજી આ કવીતાના શબ્દો પ્રમાણે જીવે છે. આપણે પહેલાં મળ્યા, તે બધા મજૂરો રોદણાં રડતા હતા, ફરીયાદો કરતા હતા. કામ એમને માત્ર કાળી મજૂરી લાગતી હતી. એમની મજૂરી માનવતાના હીતમાં કેવો અગત્યનો ભાગ ભજવે છે એનો એમને ખ્યાલ પણ નહોતો. ખોરી દાનતથી માત્ર મજૂરી કર્યા કરતા હતા. આ બીજા મજૂરો અને ભીખાજીની દૃષ્ટીમાં બહુ જ ફેર છે.

‘ભીખાજી અભણ છે; પણ આ કવીતાના શબ્દોની જેમ એ કાંટા દુર રાખીને ફુલો તરફ નજર રાખનારો માણસ છે. એ એની મહેનતને માત્ર ‘મજૂરી’ નથી ગણતો. એની પાસે દીર્ઘદૃષ્ટી છે. પુલના બાંધકામથી ભવીષ્યમાં લોકોને કેટલો ફાયદો થવાનો છે તે એ સમજે છે. માનવહીતના આ કામમાં પોતે થોડો ઘણો પણ ભાગીદાર બન્યો છે એ વાતનું એને ભાન છે. ફરીયાદોને બદલે એને આનન્દ વધારે છે. બધા મજૂરો ગરીબ તો છે; છતાં ભીખાજી

પોતાની મજૂરીને ભવીષ્યની કડી ગણે છે. જ્યારે પેલા મજૂરો પોતાના કામને માત્ર વેઠ સમજતા હતા. ભીખાજી વ્યવસાયે ભલે મજૂર છે; પણ સ્વભાવે મોટો વીચારક છે. એ જે કાંઈ કરે છે તે સમજદારીપૂર્વક કરે છે. પોતે માત્ર ‘મજૂરી’ જ નહીં; પણ માનવહીતના કામમાં કાંઈક ઉપયોગી ‘જ્ઞાનો’ આપી રહ્યો છે એનો એને ખ્યાલ છે. થોડો ટેકો અને માર્ગદર્શન મળતાં આવા માણસો દીર્ઘદષ્ટા બની શકે છે. કંઈક કરી શકે છે.

‘મેં ભીખાજીને ઓળખી લીધો છે. જીવન પ્રત્યેનું એનું વલણ, એનું એટીટ્યુડ (attitude) ઉમદા છે, પોઝીટીવ છે. એટલે એનાં છોકરાંને કારમી ગરીબીના ચક્કરમાંથી ઉગારી લેવા, એમના ભણતરનો બધો ખર્ચ ઉપાડી લેવાનું મેં એને વચન આપ્યું છે. માત્ર પૈસાના અભાવે એનાં બાળકો સ્કુલકોલેજમાં જતાં નહીં અટકે એની મેં એને ખાતરી આપી એટલે એ આટલો આનન્દવીભોર અને આભારવશ થઈ ગયો છે.’

હું મીત્રની આ વાત સાંભળતો રહ્યો. અમારી ટેક્સી આગળ વધતી રહી....

—આનન્દ રાવ લીંગાયત

સર્જકનું સર્જન :

1. ‘કંકુ ખર્ચુને..’ – વાર્તાસંગ્રહ 2. ‘..સુરજ ઉગ્યો – વાર્તાસંગ્રહ 3. ‘થવાકાળ’ – નવલીકાસંગ્રહ
4. ‘Wisdom Of Kabir’ – કબીરના દોહા 3 ભાષામાં 5. ‘શીવપુરાણનો સાર’ 6. અમેરીકામાં વર્ષોથી ‘ગુંજન’ સામયીકનું પ્રકાશન અને તેનું નીઃશુલ્ક વીતરણ..

ચાર દાયકાથી દરીયાપાર રહેતા ગુજરાતી ભાષાના અનન્ય સેવક તરીકે ભાઈ આનંદરાવનું નામ સુકીર્તીત છે.. સંસ્કૃત, હિન્દી, મરાઠી, અંગ્રજી અને ગુજરાતી પર એમનો ગજબનો કાબુ. એમનાં પુસ્તકોનાં દક્ષીણની ભાષાઓમાં પણ ભાષાન્તર થયાં છે. એક અંગ્રજી વાર્તાસંગ્રહ પ્રકાશીત થવાની તૈયારીમાં છે..

2005માં અમે ‘સ.મ.’ શરૂ કરી ત્યારે જ અમને એમણે એમના ‘ગુંજન’માં પ્રકાશીત થયેલી, અમેરીકાસ્થીત ડૉ. જયન્ત મહેતાની એક વાર્તા ‘કમુબહેન’ પ્રેમથી મોકલી ને તે અમે તા. 07-08-2005ના 11મા અંકમાં પ્રગટ કરી. તે વાર્તાએ ઈતીહાસ સર્જ્યો. બીજે મહીને ‘સ.મ.’ના વાચકો બેવડાયા, જે સીલસીલો હજી ચાલુ જ છે.. તે વાર્તાની નીચે અમે લખ્યું હતું :

કેલીફોર્નીયા, અમેરીકામાં ત્રણ દાયકાથી રહેતા શ્રી. આનન્દરાવ લીંગાયત સુપ્રતીષ્ઠીત વાર્તાકાર અને ભાષાન્તરકાર છે. ‘ગુંજન’ નામનું ગુજરાતી દ્વિમાસીક પ્રકાશીત કરી સૌ ગુજરાતી પરીવારોને તેઓ મફત વહેંચે છે. વીદેશમાં વસી ગુર્જરગીરાનો દીપ રોશન રાખનાર સૌ ગુજરાતીપ્રેમીઓને સલામ !

આમ, પોતાના સામયીક ‘ગુંજન’ મારફત, સમાજના પ્રશ્નોને રોચક વાર્તા દ્વારા, કલાત્મક રીતે સમાજ સામે રજૂ કરવાનો તેમનો આ કસબ, દાદ માગી લે તેવો છે. ..બળવન્ત પટેલ અને ઉત્તમ ગજ્જર..

લેખકસમ્પર્ક :

Anand Rao Lingayat,

23834- Palomino Dr., Diamond Bar, CA- 91765-USA

eMail : gunjan_gujarati@yahoo.com; Phone : 909-861-2112

‘સન્ડે ઈ-મહેફીલ’ – વર્ષ: અગીયારમું – અંક: 333 – October 18, 2015
‘ઉંઝાજોડણી’માં સાભાર અક્ષરાંકન: ગોવિન્દ મારુ - govindmaru@gmail.com

More than 3,16,74,000 Gujarati Language lovers have visited

<http://www.gujaratilexicon.com>

More than 49,78,000 have visited Digital Bhagwadgomandal

<http://www.bhagwadgomandal.com>

More than 7,92,000 have visited Lokkosh

<http://lokkosh.gujaratilexicon.com>

More than 2,15,000 have visited Global-Gujaratilexicon

<http://global.gujaratilexicon.com>

.....

Now Available In eBook Format !

The Special Gift of ‘Soul Food For Mind’ now available.

The immensely popular and life-enriching ‘Sunday eMahefil’ is now available in eBook version. Over the last nine years,

‘SeM’ has carefully curated and showcased the best work of more than 260 writers from across the globe. A large number of ‘SeM’ readers consistently requested a complete book version of ‘SeM’. Adhering to the ardent demands of readers, the collected edition of ‘SeM’ are now being made available.

THIRTEEN eBooks are being presented with 25 ‘SeM’s in each eBook. These eBooks will give joy and satisfaction to the passionate readers of ‘SeM’. Readers can now relish all the ‘SeM’s via the Gujaratilexicon eBook link

www.gujaratilexicon.com/ebooks/

Happy Reading !

Share Your Comments & Feedback With Us : **Maitri Shah** - maitri@arniontechnologies.com

